

TASKSPARKAR OCH KNÄPPAR PÅ NÄSAN

STAFFAN HEIMERSON

Hur kan det komma sig, att det fortfarande är så fiiiint och skänker sådan prestige att vara Amerikafiende? Några funderingar i frågan.

Det finns i svensk literär, journalistisk och politisk framställningskonst tre sätt att skildra länder och främmande företeelser.

1. Panegyriken. Devota studier och skildringar, förbehållna system som Kubas, Iraks och Hoxhas Albanien.

2. Identifikationen. Författaren har som ung konfronterats med begrepp som *baguette*, *mañana* eller *pint*. Landet ifråga har krupit honom under huden. Humoristiskt kan han identifiera sig med invånarnas bisarra sidor och benigna byråkrati – som Auren i Paris, Lindqvist i Madrid, Ehrenmark i London, Hamrin i Rom. Skolan har bredd. Inget år utan nya böcker om Provence, i vilka författaren försöker utmayla Peter Mayle.

STAFFAN HEIMERSON är Sveriges Radios korrespondent i Washington.

3. Jämförelsen. Appliceras på Amerika.

Syftet med jämförelser är att i den omgivande kretsen – i arbetsrummen hos *the chattering class*, regeringssfären, utredningsmaskineriet och på mediefolkets redaktioner – röna beundran för spiritualitet och politisk korrekthet.

Snitsiga bisatser

Tekniken är denna: Tala eller skriv i en fråga vilken som helst. Använd huvudsatsen till att hålla er till sakfrågan. Men – oavsett ämne eller sammanhang – tillför sedan en bisats. Gör i bisatsen en iakttagelse eller ett påstående om Amerika – riktigt eller oriktigt. Ni blir därmed en obändig snitsare med gott och odlat omdöme.

Så här till exempel: "Vi hade viktiga frågor på dagordningen och jag åt lunch med en man som hade en jåkligt snygg slips – till skillnad från amerikaner som ju alltid bär skrikiga, vulgära slipsar gjorda av plast."

Hallå där? Bromsa nu! Så där säger

ju ingen.

Jodå! Jag kastar mig ner i en hög svenska tidningar från hösten och får bränsle på min brasa:

Exempel: En stjärnskrubent, Anders Ehnmark, kommenterar på Expressens kultursida den mest svenska av företeelser, en svensk utredning, Anna-Greta Leijons djupdykning i den svenska bokbranchens problem, som inte liknar några utländska problem. Det tar honom bara fyra meningar innan han i bisatsen snitsar till: "...en motsvarande tendens på kulturrens område, tydligast i USA, där Kalle Anka-kulturen breder ut sig överallt..."

Exempel: En älskad komiker, Ronny Eriksson i Piteå, får inför en TV-premiär frågan om vad han själv skrattar åt – alltså inte vad han *inte* skrattar åt. Hans svar naturligtvis: Brittiska komiker, speciellt John Cleese, som till skillnad från amerikanska komiker har en allvarlig underton. Underförstått: amerikanska komiker är bara flams (fast jag undrar

hur Mark Twain, James Thurber och Woody Allen uppfattar klassningen). Ni uppfattar Erikssons signal till kompisarna: Se så politiskt korrekt jag är!

Exempel: En kulturskribent i Dagens Nyheter, Arne Ruth, skickas till London för att intervjua en brittisk författare, Frederick Forsyth. Situationen har inte minsta knytning till Amerika. Men när kulturskribenten skildrar mötet, understryker han mötesplatsens diskreta, nedtonade lyx, "ett understatement som kontrast till låtsaslyxen på amerikanska kedjehotell". Noteringen är naturligtvis mera harmlös än illvillig – men uppsåtet så löjligt genomskinligt: ett underförstått meddelande till kompisarna i eliten: Se så god smak jag har!

Inga McJobs

Exempel: En arbetsmarknadsminister, Margareta Winberg, har bekymmer med den höga svenska arbetslösheten. När hon diskuterar den, gör hon en populär släng mot Amerika, där visserligen full sysselsättning råder och där arbetets heder hyllas lika mycket som under nybyggartiden och där på 17 år 27 miljoner nya jobb har skapats. Men det är inte en sådan sysselsättning svenskar ska ha – "vi vill inte ha McJobs, vi vill ha kompetens". Hög svansföring, snitsig formulering. Sanningen, att huvuddelen av de nya jobben i Amerika kommer inom high tech och telekommunikation, inte på hamburgerbarer, är negligerbar, ty det handlar ju bara om Amerika.

Exempel: En kåsör i Dagens Nyheter, Birgitta Edlund, skriver om den just avlidne franske kommunistledaren Marchais. Allt i kåseriet handlar om fransmän och en parisförort (möjligen också om det gamla Sovjet) – tills den amerikafientliga metaforen kommer i en bisats: De franska kommunisterna i bänkraderna applåderar lydigt där de ska – "ungefär som de drillade applåderna i amerikanska TV-komedier". Bock i kanten. Hör inte till ämnet. Dessutom fel: de amerikanska TV-komediernas publik applåderar inte, det de gör på beställning är *skrattar*.

Amerika kan användas som tillhygge i vilket sammanhang som helst. Kerstin Hallert i Svenska Dagbladet kan inte vandra i New York utan att finna, att den staden är i jämförelse med europeiska metropoler "en ohygglig stad". Kanske har hon rätt – men hon slår New York i huvudet med att "där finns inte en enda tiggare, inte ens i tunnelbanan. Det finns inte så mycket som en hundskit på gatorna. Det finns inga kaféer att sitta ned vid."

En ledarsidesskribent i Expressen, PM Nilsson, kan på liknande vis inte ta faktum, att New Yorks gator har blivit renare och säkrare utan att insinuera en sinister konspiration: extrema åtgärder för att "massan ska hållas i schack". Den extrema åtgärden är inte konstigare än att borgmästaren bett polisen att göra det polisen är betald att göra.

Alla koketterar de med en liten tarvlighet eller spottloska, som inför

arbetskamraterna ska markera: Se så'n snits jag har!

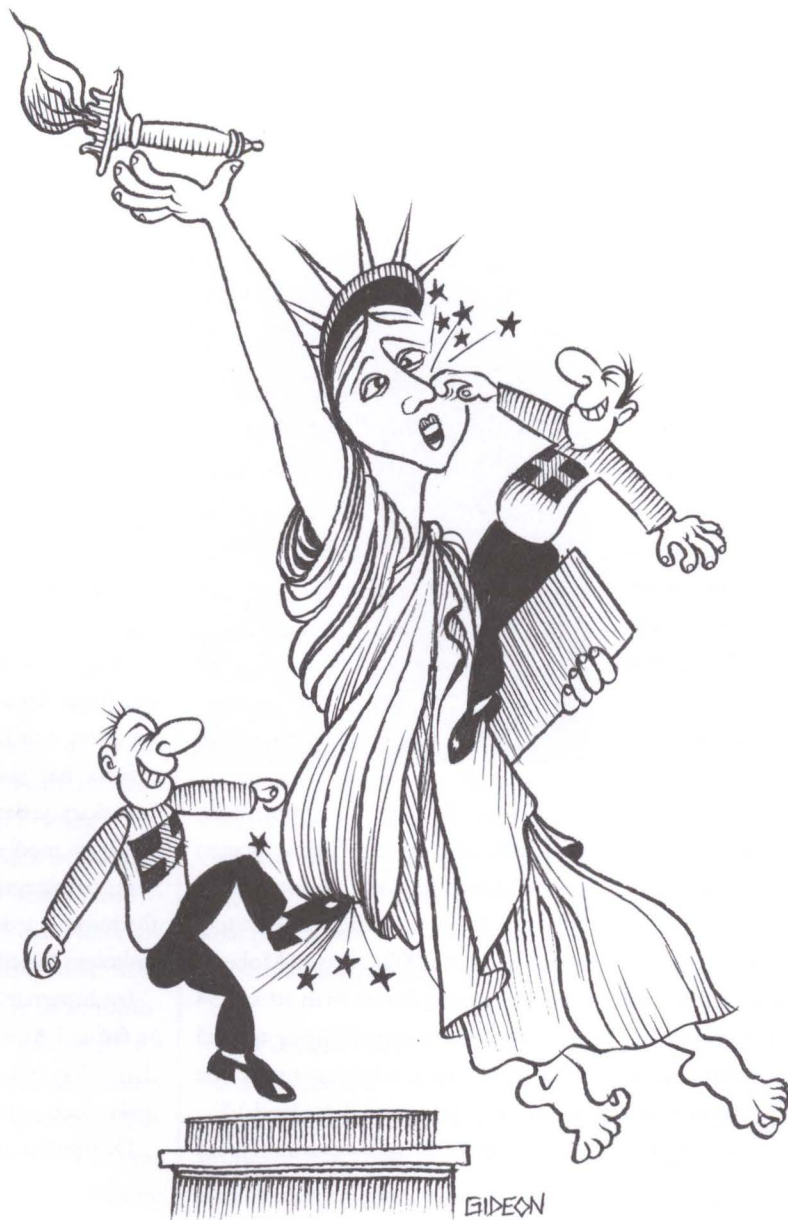
När jag vid ett tillfälle i en kulturförening i Washington höll ett föredrag i detta ärende – det svenska paterterade, perverterade amerikahatet – kände sig den gamle svenske USA-ambassadören Wilhelm Wachtmeister manad att korrigera: Vi svenskar, sa han, är väldigt amerikaniserade och det rör sig om ett *kärlekshat*.

Inbillad amerikanisering

Det var en trevlig tillställning. Jag gick inte in i polemik. Men jag är övertygad om att amerikakärleken bland svenskar är ytterst begränsad. Vi inbillade oss en gång att vi var amerikaniserade, därför att vi efter andra världskriget hade mera pengar än invånarna i de sönderslagna länderna i Europa och därför snabbare än invånarna där – på amerikanskt vis – kunde skaffa tvättmaskin och elektrisk rakapparat. Vi inbillar oss det fortfarande, därför att våra barn med förtjusning äter pannbiff av den typ som benämns Big Mac och ser actionfilmer, vars titlar – praktiskt nog – på sina svenska affischer fått behålla sina namn, som de getts i Hollywood.

Svensken har alltså ett hum om det amerikanska i materiella och popkulturella ting. Han kan säga *lifestyle* och *bullshit*. Men det är ingen enastående insikt: italianos kör tvättmaskin, kineser äter hamburgare, fransmän ser nästan uteslutande hollywoodrullar.

De flesta nationaliteter – inte bara svenskar – har sin översittaraktiga,

billigt föraktfulla och skräckslagna syn på Amerika och amerikaner. Tidningen *Le Monde* sammanfattade fransmännens syn i orden: "De betraktar amerikanerna som naiva barn, enbart intresserade av pengar och makt och inbegripet i ett världsom-

spännande slag för att påtvinga andra länder sin kulturella och språkliga hegemoni."

Hollywoodfilmernas popularitet i Paris får fransmän att tala om amerikansk kulturimperialism. Jag noterar som konsument i amerikanska

snabbköp de franska ostarnas popularitet bland amerikanska konsumenter – och förvånas över att jag aldrig hör amerikaner, reciprok, tala om camenbertimperialism.

Jag har haft för mig att briter, de gamla kolonialherrarna, är de enda

som haft gott förstånd på Amerika, även om kvickhuvuden brukar säga, att ”briter och amerikaner är åtskilda av samma språk”. Dock har så många av dem – från Hitchcock och Wodehouse till Tina Brown och Peter Mayle – låtit sig assimileras av det amerikanska kulturlivet. Men jag förstår, att samma snutiga snobbattityd, som finns i Paris och Stockholm, också finns i London. Jag läser nämligen en skildring om V S Pritchett, en av 1900-talets största litterära gestalter, och författaren gör en poäng av att skriva, att Pritchett ”som alla självlärda engelsmän, som inte utsatts för Oxbridges snorkighet, tyckte om Förenta staterna.” Ett undantag från snorkigheten alltså.

Finns det några undantag i Sverige? Jag har hittat två.

Vilhelm Moberg, som ju långvarigt var bosatt i Kalifornien, låter i sitt utvandrarepos Karl-Oskars lillebror Robert uttrycka vad som var Mobergs notering om det klasslösa samhället: ”Det finns bara två sorters folk i Nordamerika: De som hade bott här så länge, att de hunnit bli rika, och de som var så nykomna och färska, att de fortfarande var fattiga.”

Ateisten Moberg noterade också att den amerikanska religionsfriheten var så gammal och självklar, att den skapat tolerans, vilket i sin tur ”ger en vänlig kyrka”. Han noterar dess-

” Jag noterar som konsument i amerikanska snabbköp de franska ostarnas popularitet bland amerikanska konsumenter – och förvånas över att jag aldrig hör amerikaner, reciprokyt, tala om campenbertimperialism. ”

utom i ett brev, att ”här finns ingen adel utan arbetets adel”. Amerikanen i allmänhet präglas av ”fördomsfrihet, tolerans, frisinne, andlig generositet” – och vid ett tillfälle skriver Moberg: ”Det är tragiskt för en man att vid 54 års ålder behöva säga följande men så känner jag det: Jag beklagar mitt öde att jag inte föddes uti detta land...”

Om Moberg är den svensk som

fångat Amerikas hjärta är Jolo den som lyckats tränga undan klichéerna. Dagens Nyheter-reportern Jolo är ju mera berömd för sina skildringar av Irland och Leningrad, krigshjältar och bisarra figurer ur historien. Men i en serie amerikaböcker hittar han den amerikanska kärnan. I ett samtal med sin hustru frågar han: ”Kan vi bo här? Skulle vi vilja bo här? Skulle vi vilja ha barn här? Vi sa ja till alltsammans efter invecklade inbördes argumenteringar, av det enkla skälet att vi alltid trivts i USA, alltid tyckt om människorna där, alltid älskat deras fräna kritik av egna olater, deras öppna vilshenhet, deras energiska, aldrig avslappnade frågande och sökande, deras frimodiga uppgörelse med sig själva och sina institutioner.”

Själv har jag tröttnat på att inför svenskars reflexmässiga antiamerikanism att med en mobergsk eller jolosk pedagogik förklara min egen förtjusning i den amerikanska klasslösheten, livsviljan och optimismen.

Jag hummar först lite – ”varför jag är fäst vid Amerika?” – och fräser sedan – ”jag gillar stora bilar, feta människor och *junk food*.”

Då blir det åtminstone tyst.